

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: İnceleme Makalesi
Kabul Tarihi: 24 Mart 2023

Gönderim Tarihi: 12 Aralık 2022
Yayımlanma Tarihi: 30 Haziran 2023

Atf Künyesi: Aytürk, F. & Özgökçe, P. (2023). Sosyolojik Eleştiri Kuramına Örnek Bir İnceleme: Değirmen Öykü Kitabı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 109-117.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1217720>

SOSYOLOJİK ELEŞTİRİ KURAMINA ÖRNEK BİR İNCELEME: DEĞİRMEN ÖYKÜ KİTABI

Ferhat AYTÜRK*

Pınar ÖZGÖKÇE**

Öz

Edebiyat kuramları esas itibariyle bir eleştirinin tezahürüdür. Platon'dan bu yana birçok edebiyat kuramı ortaya atılmış ve her biri bir öncekine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu kuramlar çeşitli edebiyat ilkelerinin ve prensiplerinin incelemesini konu alır. Edebiyat kuramları yapıları itibariyle evrenseldirler. Herhangi bir ülkenin edebiyatına ait bir kuram bir başka ülke edebiyatının ortaya koymuş olduğu metinlere amaçları doğrultusunda uygulanabilmektedir. Sosyolojik Eleştiri Kuramı da edebi eserle toplumsal olanlar arasındaki ilişkiyi incelemesi dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerinde bir toplumu ele alan metne uygulanabilmektedir. Esas olarak toplumsal gerçekçi bir yazar olan Sabahattin Ali'nin eserlerinin büyük bir çoğunluğunda toplum sorunları, toplumsal ilişkileri, sosyal sınıfları vb. görmek mümkündür. Bu özellik, öykülerinde diğer eserlerine oranla daha yoğun bir şekilde görülmektedir. Çalışmada ele aldığımız *Değirmen* öykü kitabı ele aldığı sosyal adaletsizlik ve sınıfsal ayırım, toplumsal yozlaşma gibi toplumsal sorunları irdelemektedir. Ayrıca köy yaşantısı ve sorunları, şehirli ve köylü sınıfsal farkların da kimi öykülerde vurgulanan unsurlardan olduğu görülmektedir. Çalışmada tüm bu unsurlar Sosyolojik Eleştiri Kuramı çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyolojik Eleştiri, Kuram, Öykü, Toplumsal Sorun, Sabahattin Ali, *Değirmen*.

An Example Review of Sociological Critical Theory: *Degirmen* Story Book

Abstract

Literary theories are essentially a manifestation of criticism. Many theories of literature have been put forward since Plato, and each of them arose in response to the previous one. These theories are the subject of the study of various literary principles and principles. A theory belonging to the literature of any country can be applied for its purposes to texts put forward by the literature of another country. Sociological Theory of Criticism also examines the relationship between literary works and social ones it can be applied to a text that deals with a society anywhere in the world. In a large majority of the works of Sabahattin Ali, who is mainly a social realist writer, social problems, social relations, social classes, etc. it is possible to see. This feature is seen more

* Okul Müdürü, Milli Eğitim Bakanlığı, Akköprü İlk ve Ortaokulu, Van/Türkiye. E-posta: ayturkferhat@gmail.com,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7616-937X>.

** Müdür Yardımcısı, Milli Eğitim Bakanlığı, Hürriyet Ortaokulu, Van/Türkiye. E-posta: pinarekizz@gmail.com,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1068-3752>.

intensely in his stories than in his other works. The story book titled *Degirmen*, which is the object of this study, examines such social problems as social injustice, class discrimination, and social corruption. In addition, it is seen that village life and problems, urban and peasant class differences are also among the elements emphasized in some stories. In the study, all these issues are discussed within the framework of the theory of Sociological Criticism.

Keywords: Sociological Criticism, Theory, Story, Social Problem, Sabahattin Ali, *Degirmen*.

Giriş

Sosyolojik eleştiri kuramı, edebi eser ile toplumsal olan arasındaki ilişkiyi inceleyerek edebiyat-toplum ilişkisinin değişik yönlerini, yansımalarını ortaya koymaya çalışır. Kuram, 19. yüzyılda Batı’da gelişir. 20. yüzyılda ise yöntem ve sistemleri oluşmuş olur. Georgy Lukac’ın düşüncelerinden doğan kuram, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra Goldman tarafından belli bir sisteme oturtulur. Sosyolojik eleştiri, edebi eserlerle toplumsal olan arasındaki ilişkileri inceleyerek, edebiyat-toplum ilişkisinin farklı durumlarını ortaya koymayı hedefler.

Sosyolojik eleştiri, edebiyatın kendi başına var olmadığı, toplum içinde doğduğu ve toplumun bir ifadesi olduğu ilkesinden hareket eder. Yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşullar belirlediğine göre yapılacak iş, bir bilim adamı gibi davranmak ve bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamaktır. Sosyolojik eleştiri büyük ölçüde betimleyicidir. Eser hakkında bir değer yargısı taşımaz yalnızca durum tespiti yapar (Moran, 1991: 74-77).

Edebi metinleri toplumsal olarak ele alan 19. yüzyıl düşünürleri-genel olarak Fransız düşünürler-, bu bağlamda oluşturulan kuramları da coğrafya, ulusal özellikler, gelenekler ve siyasi yapıyla ilişkili şekilde açıklama yoluna gitmişlerdir. Bir edebi eserin dikkatlice incelenmesi o eserin ortaya çıktığı ülkenin insanlarını, daha önceden nasıl olduklarını ve şu anki durumlarının ne olduğunun bilinmesini kolaylaştıracaktır. “Edebiyat toplumun ifadesidir (Wellek, 1993: 75)” sözünden anlaşılacağı gibi edebiyat; toplumun oluşumunu, yaşayışını, sosyo-kültürel ve politik konumunu aktarmaktadır. Bu noktada edebiyat ve sosyolojinin iç içe geçtiği anlaşılmaktadır. İki disiplinin de genel olarak kullandığı ortak bir materyal söz konusudur. Konuşulan dil, edebi eserin yazarı ve toplum için önemli unsurlardandır. Sosyo-kültürel ortam içinde oluşan, toplumun temel eksenini belirleyen dil, edebiyatın da ana malzemesidir. Bunun yanı sıra yazarlar toplumdan soyutlanamamakta ve toplumun bir ferdi olarak edebi eserin parçasını oluşturmaktadırlar.

Kuram tür olarak birçok edebi esere uygulanabilmektedir. Bu çalışmada ise Sabahattin Ali’nin *Değirmen* adlı öykü kitabın sosyolojik eleştiri kuramı açısından incelenmesi uygun görülmüştür. Öykü kitabı, hem yaşanan çağa birçok açıdan ışık tutmakta hem de çeşitli sosyolojik çıkarımlar içermektedir.

1. Yazar ve Sanat Anlayışı

Sabahattin Ali, 25 Şubat 1907’de Gümölcine’de doğmuştur (Korkmaz, 1991: 7). “İlköğrenimini İstanbul, Çanakkale, İzmir ve Edremit’te tamamlamıştır. Orta Öğrenimine Balıkesir Muallim Mektebi’nde başlamış, İstanbul Muallim Mektebi’ni bitirmiştir. Bir yıl Yozgat Ortaokulu’nda öğretmenlik yaptıktan sonra Almanya’ya gönderilen Sabahattin Ali (1928-1930), dönüşte Konya ve Aydın illerinde öğretmenlik yapar” (Karaca, 1993: 222). Konya’da iken siyasi bir hiciv şiiri sebebiyle bir yıl hapsedilir. Konya ve Sinop cezaevlerinde yattıktan sonra 1938 yılında Ankara Ortaokulu ve Devlet Konservatuarı’nda öğretmenlik yapar. 1944’te İstanbul’a gelerek *Marko Paşa* adlı mizahi dergiyi çıkarmıştır. Yine burada da bir yazısı nedeniyle 3 ay hapis yatar. Bir süre nakliyecilik yapar. 2 Nisan 1948’de Bulgaristan sınırında ölü olarak bulunur.

Sabahattin Ali, ilk başlarda sanatı özellikle edebiyatı, “içinde yaşanan cemiyet şartlarının şuurlu veya şuursuz bir ifadesi (Reşit, 1936: 264)” şeklinde değerlendirirken, daha sonra sanatın bir yansıtma şekli olduğunu reddeder. Yaptığı edebiyatın bir amacının olması gerektiğini kavrar ve daha işlevsel kullanır. Muzaffer Reşit’le yapılan bir konuşmasında edebiyatın sanatkârın düşündüğü ve duyduğu bir fikrin ve

hissin ortaya atılması, tamim edilmesi olduğunu söyler. Yani bir nevi propaganda olduğunu belirtir. Hiçbir zaman sanatın maksatsız olduğuna inanmadığını Sanatın bir tek ve sarıh bir maksadı olduğunu onun da insanları daha iyiye daha güzele yükseltmek, inanlarda bu yükselme arzusunun uyandırmak olduğunu ifade eder (Reşit, 1936: 264). Ona göre toplum ile sanatkarın karşılıklı etkileşim vardır. Sanatçıların, yazarların istenilene ulaşabilmeleri için gerçekçi olmaları gerekmektedir. Ancak yaşadığı zamanının sanatçıların toplum meselelerine eğilmedikleri bunun yerine kendi his ve duyguları için bir şeyler ürettiklerini belirtmekte ve bundan dolayı da şu an sevilmediklerini ve gelecekte de hatırlanmayacaklarını söylemektedir.

Hikâye ve roman türlerinde kalıcılığın sağlanması için oluşturulan kişilerin canlı, vakanın güncelliğini yitirmeyecek tarzda seçilmesi ve işlenmesi gerektiğini işaret eden yazar, bu noktada Türkiye’de bu kriterleri aşmış, iyi denebilecek eser sayısının oldukça az olduğunu söyler (Nazif, 1938: 566). Sabahattin Ali’nin bir diğer özelliği de samimi olmasıdır. Bunun için “Ben yazılarımda zannedildiğimden daha samimiyimdir ve bunlar benim dimağ-ı hayatımın birer vesikası ve hepsi birden tarihidir. Ben zaten yazılarım da doğrudan doğruya veya bilvasıta hep kendimden bahsediyorum” (Sıtkı, Doğan, 1991: 99-90) demiştir.

Genel olarak sanatta eski-yeni tartışmasını lüzumsuz olarak gören yazar, bunun yerine bir eserin değerlendirilmesinin iyi veya kötü ölçütleri temel alınarak yapılması gerektiğini savunur. Eski edebiyat ve halk edebiyatından yararlanma konusunda da açık görüşlü olan yazar, “sanat olmuş ve olacak her şeyden faydalanır” der.

Edebi bir metnin ana malzemesi dil olduğu için Sabahattin Ali, eserlerinde dilin kullanımına büyük önem verir. Dilde aşırılığa karşıdır. Dil halk içinde bir iletişim aracı olduğu için, anlaşılır, yalın ve süssüz olmalıdır. Bundan dolayıdır ki kendi eserlerinde kullandığı dil de yalın ve süsten uzaktır. İlk öykü kitabı olan *Değirmen*’in de dilinin diğer baskılarında sadeleştirilmesini sağlar.

2. *Değirmen* Kitabındaki Toplumsal Sorunlar

Sabahattin Ali eserlerini Cumhuriyet’in başlarında yazmaya başlamıştır. Bu dönemdeki roman ve öykü yazarları eserlerinde romantik öğelere yer vermişlerdir. Bu da onları daha çok bireysel konulara yöneltmiştir. Ancak sonraki zamanlarda Anadolu’ya yönelik politikaların da etkisiyle Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri gibi aydınların Anadolu’ya yöneldikleri görülmektedir. Bu yazarlar, köyü ve köylüyü yakından tanımamaktadır. Bundan dolayı eserlerinde, köy gerçekleri dıştan gözlemleyen bir yazarın bakışıyla dile getirilir. Sabahattin Ali ise, *Değirmen* ve sonraki öykü kitaplarıyla, köyü ve kasabayı yakından tanıyan bir yazar olarak dikkat çeker (Karaca, 1993: 222).

Yazarın incelemeye alınan öykü kitabında ele aldığı toplumsal sorunlar ise şunlardır: Sosyal adaletsizlik, toplumsal yozlaşma, yoksulluk, sosyal tabakalaşma ve sınıf farklılıkları, devlet ve vatandaş ilişkileri vb.

2.1. Sosyal Adaletsizlik ve Sınıfsal Ayrım

Sosyal adaletsizlik genel olarak gelir dağılımındaki eşitsizliği ifade eder ve sınıfsal bir yapının ortaya çıktığını vurgular. Sabahattin Ali’nin öykülerinde en çok işlenen konulardan biridir. “Hemen hemen bütün hikâyelerinin ana temasını ve ana temasını oluşturan çekirdek niteliğindeki ara temaları sosyal adaletsizlik probleminin oluşturduğu görülür” (Korkmaz, 1991: 90).

Öykülerde genellikle bir yanda refah içinde yaşayan insanlar, diğer yanda da bir yoksulluk çekenler bulunmaktadır. Yoksullar sürekli ezilir ve mutsuzdurlar. Okumamışlardır ve sürekli küçümsemektedirler. “Yazar yoksulla zengini, halkla aydın arasındaki farkı anlatırken sürekli ezilen tarafın yanındadır” (Karaca: 1993: 230).

Öykülerde sosyal adaletsizliğin temelini fırsat eşitsizliği, gelir dağılımındaki dengesizlik, çıkar çevrelerinin bencil tavırları, devletin gücünü kötüye kullanma, cehalet ve eğitimsizlik oluşturmaktadır.

Kitapta ise bazı alıntılarda sosyal adaletsizlik vurgulanmaya çalışılmaktadır. “Viyolonsel” öyküsünde ıssız adaya gelen yabancılar, viyolonsel çalan adam için şunları düşünmektedirler:

“Rus: Hayır, bu belki cemiyetin haksızlıklarından kurtulmak için buraya gelen birisi ki, sanatı kendisine teselli vasıtası yapmış...” diye mütalaasını yürüttü” (s.43-44).

“Bir Gemicinin Hikâyesi” öyküsünde çalışanların aç kaldığı ve bunun sebebinin eşit gelir dağılımı olduğu şöyle gösterilmiştir:

“Evet hep tesadüf... Onun sırtına giyeceği yoktu ve mal sahibi seksen kat üst üste giyebilirdi. Bu tesadüftü... Fakat eğer mal sahibi bunlara ayda yirmişer lira fazla verse, -bunu yapmak onu hiç de sarsmazdı- o zaman bunların da birer kat ikişer kat elbiseleri, çamaşırları olur ve “tesadüf” böyle olmazdı” (s. 78)

Bu noktada eleştirilen kısmın işverenler olduğu görülmekte, onların eşit dağılım yapmaları hâlinde sorunların düzeleceği belirtilmektedir.

2.2. Toplumsal Yozlaşma

Toplumsal yozlaşma bir bakıma değer karmaşası yaşanması ve menfaatin toplumsal faydanın ve değerlerin önüne geçmesidir. Yozlaşma, “özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmektir” (Türkçe Sözlük, 2005: 2194). Yozlaşma insanın mesleki ve ahlaki bakımdan kendisine, değerlerine ve bütün insanlığa yabancılaşmasından kaynaklanan bir problemdir. Öykülerde yozlaşma kişiler üzerinden verilmektedir. Bazı hikâyelerde yozlaşma örneği kişiler cahil ve eğitimsizler arasından seçilmişse de çoğu öykü de yozlaşmış kişiler okumuş, devletin belli yerlerine gelmiş kişilerden oluşmaktadır. “Kurtarılamayan Şaheser” öyküsünde sevdiği kız için şiir yazma amacıyla olan şair, birçok filozofu ve bilge kişileri dolaşır. Yine aynı öyküde faziletin susması ve ihtirasların öne çıkması ile ilgi şunlara yer verilir:

“Aptalların tahakkümüne, günahsızların cezalanmasına; faziletin susmasına ve ihtirasların gürültüsüne, hikmet ehlinin tahrik edildiğine ve nadanların alkışlandığına şahit oldu” (s. 29).

“Değirmen” öyküsünde vicdan ve suç ile ilgili olarak, “Vicdan azabı dedikleri şey, ancak bir hafta sürer. Ondan sonra en aşağılık katil bile yaptığı iş için kâfi mazeretler tedarik etmiştir” (s. 14) cümlesiyle insanları ve toplumun nasıl yozlaştığı noktası ele alınmıştır.

“Kazlar” öyküsünde gardiyanların rüşvet işine bulaştıkları ve bunu ölü bir adam ve karısı üzerinden yaptıkları görülmektedir. Öyküde Seyit isimli mahkûm rahat edebilmek için gardiyanlara verilmek üzere karısından kaz istemiştir. Ancak karısı, kazları getirdiğinde kendisi ölmüştür. “Bir Firar” öyküsünde insanları bayram namazında soyan bir suçlu anlatılmaktadır. Suçlu, yaptığını bir bayram namazında itiraf etmiştir.

2.3. Yoksulluk

Yoksulluk ya da fakirlik bireylerin ekonomik olarak ihtiyaçlarını karşılayamamalarını ve asgari yaşam seviyesinin altında bir hayat sürdürdüklerini belirtmektedir. Öykülerde yazar ele aldığı dönemin çok yoksul olduğuna dikkat çekmektedir. Yiyecek ekme bulamayacak kadar yoksulluk çeken insanlar öykülerin çoğunda görülmektedir. “Yazar halkın bir kesimin- özellikle köylülerin- bir lokma ekmeğe muhtaç olduklarını ve yoksulluk nedeniyle çeşitli acı olaylarla karşılaştıklarını vurgulamaktadır” (Karaca, 1993: 228).

Yoksulluğun en fazla görüldüğü öykülerden biri olan “Kazlar”da hapishanedekilerin sefil bir durumda olduğu “Koğuşun en fena tarafında, aptesliğin yanında yatıyordu. Hem de yarı aç (s.88).” şeklinde gösterilmektedir. Yine aynı öyküde Seyit’in öldükten sonra sadece bir bakır kabı ve bir çift kundurası olduğu aktarılmıştır:

“Başgardiyân da elindeki kâğıdı gardiyanlara ve bazı mahkûmlara imzalattıyordu. Bu ölünün bir yorganı, bir bakır kabı ve bir çift kundurası kaldığına dair müzekkereydi (s.89).”

“Candarma Bekir” öyküsünde de yine bir hapisane ortamı anlatılmıştır:

“Hemşeriler sağ olsunlar, birkaç tayın topladılar, biraz keş peyniri, biraz da kuru soğan verdiler, hepsini çıkın yaptım (s. 101).”

Öykülerin çoğunda açlık ve yoksulluk ağır basarken açlığın en çok görüldüğü yer olarak hapisaneler öne çıkmaktadır.

2.4. Devlet ve Vatandaş İlişkileri

Sabahattin Ali'nin eserlerinde yansıtılan her toplumsal çatışmanın ardında gizli bir sınıfsal çatışma ya da iş birliği ortamı vardır. Bu sınıfsal çatışma ya da iş birliği de ekonomik sömürden ziyade yöneten-yönetilen ilişkisi açısından yansıtılır. Bürokrasi de yöneten sınıfına dâhildir. Dolayısıyla bürokrasiye yönelik her eleştiri aslında yöneten sınıfı hedefler (Şenderin, 1996: 94).

Yazarın ilk öykü kitabı *Değirmen*'de diğer kitaplarına oranla daha az bürokrasi konusu yer alsada önemli eleştirilere yer verdiği görülmektedir. “Bir Orman Hikâyesi” öyküsünde hükümetin köylülerin geçim kaynağı olan ormanı yok ettiği bildirilir:

“Delikanlı bizim elimizden ormanımızı aldılar, bizi ormansız bıraktılar... Bizi bir tek ağaçsız bıraktılar...” diye bağırdı. Bir gün hükümetten bir şirkete ormanın öbür başında işlemek müsaadesi verdiğinizi duyunca, ihtimal bunun ne demek olduğunu pek bilmediğimizden, hiç aldırış etmedik” (s.81-82).

Öykülerde üzerinde durulan bir diğer konu da devlet görevlilerinin işlerini tam olarak yapmadığıdır. “Kazlar” öyküsünde “Evrakı ve raporları müddeiumumilik kalemimde duruyor, takip eden olmadığı için sıra bekliyordu” (s.88) şeklinde geçmektedir. Yine aynı öyküde Dudu, Hapishane'nin kapısındaiken şunlar yaşamıştır:

“Dudu hapishaneye geldi. Kapının önü tenhaydı. Sokulduğu zaman candarma itti ve “geri git” diye bağırdı” (s. 89).

“Bir Firar” öyküsünde askeri görevlilerin işkence yaptıkları anlatılmıştır. Bu durum işkenceye uğrayanlar tarafından da olağan şekilde karşılanmıştır. Öyküde “İdris ayaklarına basamayacak haldeydi. Candarmalar çok dövmüşlerdi, seke seke yürümeye çalışıyordu” (s. 91) şeklinde geçmektedir. Aynı öyküde yer alan bir cümlede sadece suçluların değil köylülerin tamamının jandarmadan korktukları anlaşılmıştır:

“İdris köyde kaldıkça candarmanın ayağı kesilmeyecekti” (s. 91).

“Candarma Bekir” öyküsünde de aynı durum söz konusudur. Devlet görevlilerinin aldığı kararların değiştirilemez olduğu ve zoraki olduğu anlatılmıştır:

“Sen bilmezsin karakoldan karakola yayan sevk olmak ne demektir... Emir çıktı bir kere gitmemek olmaz. Ne yapalım, devlet kuvvetine güç yetmez ki” (s. 100).

“Candarma değil mi, helbet dövecek” (s. 101).

“Komik-i Şehir”deki yönetici birimler görev sorumluluğu ve bilinciyle davranmak yerine kasaba eşrafına yaranma endişesiyle hareket ederler. Böylece kanunlar ve devletin güvenlik örgütleri güçlü haksızlıkların hizmetine sunulur, masum insanların mağduriyetine ve vatandaşların adalet anlayışlarının sarsılmasına sebep olurlar. Ayrıca öyküde herkesin gözü önünde tiyatro Çömlekçizadeler tarafından basılmış, iki kadın oyuncu kaçırılmıştır. Ancak hiçbir devlet görevlisi bu olayla ilgilenmemiş ve o gece orada değilmiş gibi davranmışlardır. “Candarma kumandanı” olayla ilgilenmediği zaman kumpanyanın sahibi Rahmi şöyle söylemektedir:

“Peki ama, siz bu memleketin inzibatına temine memur değil misiniz?... Herkes canını ve namusunu size emanet etmedi mi?”

“Posta!”

Bir nefer girdi.

“At şunu dışarı!... (s. 128)”

Örneklerin çoğaltılabileceği öykü kitabında genel olarak yoğun bir eleştiri hâkimdir. Bu eleştiri devlet çalışanlarının görevlerini hakkaniyetli yapmamaları ve devletten aldıkları güçle adaletin dışına çıkmalarından kaynaklanmaktadır. Bu duruma kimi zaman bireysel kimi zaman da toplumsal tepkiler gelmiştir. Haksızlıklar ve dengesiz gelir dağılımı kişileri veya belirli grupları bu haksızlıklara karşı çıkmaya zorlar. “Bir Orman Hikâyesi”nde ormanları kesilip ellerinden alınan köylüler, devlet görevlilerine ve şirkete karşı ellerinde kalan son koruyu kaptırmamak için bir araya gelirler. Öyküde “*Ta ne zamanlardan beri sesimizi çıkarmayıp içimize attığımız şeyler, hep birden uyandı; hepsinin acısını birden duyduk. Bu acı gençleri, ihtiyarları, kadınları ve çocukları hep birden bir kurt sürüsü haline koymaya kâfi geldi (s.84).*” şeklinde toplumsal tepki dile getirilmiştir.

3. Değirmen’deki Köy Yaşantısı ile İlgili Unsurlar

Sanat anlayışı bakımından toplumcu bir yazar olan Sabahattin Ali, öykülerinde genellikle sosyal sorunları dile getirir; ancak kent sorunlarından çok köylünün dertlerine eğilir. Sabahattin Ali çevreye, topluma dönük bir öykücüdür ve çevre olarak da daha çok “köy ve kasaba”yı ele alır. Köy yaşantısı ile ilgili unsurlar aşağıdaki başlıklar altında verilmiştir.

3.1. Köylüler ve Şehirliler Arasındaki Farklılıklar

Öykülerdeki köylüler geçim derdi, yılların ihmali, kuraklık, mahrumiyet gibi sorunlarla baş başa kalmış kişilerdir. Ayrıca köylerde eğitim ve okur-yazar oranı düşük bununla paralel olarak sömürülmeye açık bir toplum karşımıza çıkmaktadır. Şehirler ise öykülerde genellikle okumuş, aydın kesimi temsil etmektedir. Eğitim kurumlarının ve devlet kurumlarının büyük bölümünün şehirlerde olması ortaya bir sınıf farkı da çıkarmıştır.

“Değirmen” öyküsünde köylü ve şehirliler bir Çingene’nin gözünden “*Siz sevmezsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar; siz birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz birisinden korkan ve birisini tehdit edenler... Siz sevmezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz (s. 14).*” şeklinde köylü ve şehirliler arasındaki farklar belirtilmiştir.

Köylülerin özellikleriyle ilgili bir diğer olay “Kanal” öyküsünde geçmektedir. Öyküde köylülerin bilinmezliğinden bahsedilmiş ve şöyle bir ifadeye yer verilmiştir:

“*Bozkır köylüsünün ne düşündüğünü ve ne beklediğini kimse bilmez (s.97).*”

“Bir Orman Hikâyesi” öyküsünde de köylülerin okumadığı ve kandırılmaya açık insanlar oldukları “*Delikanlı biz köylü adamları. Aklımız çok ilerisine ermez (s. 82).*” şeklinde aktarılmıştır.

3.2. Köydeki Ekonomik Durum

Her ne kadar hayvancılık ve çiftçilikle uğraşılsa da genel olarak köyler yoksulluğun en yoğun yaşandığı yerlerdir. Özellikle kıtlık yıllarında bu durum daha fazla görülmektedir. Yıllarca ihmal edilen, unutulmuş, sadece savaş zamanlarında hatırlanan köyler, geleneksel yöntemlerle hayatını devam ettirmektedir. “Bir Orman Hikâyesi”nde bu durum şöyle anlatılmıştır:

“*Babalarımız dedelerimizden, biz de babalarımızdan ne gördükse onu yapıyor, tıpkı onlar gibi yaşıyorduk. Bundan memnunduk. Zaten yeryüzünde başka bir şeyin de olabileceğini bilmiyorduk ki memnun olmayalım*” (s. 82).

Köylü dış dünyaya kapalı kalmasından dolayı içinde bulunduğu kötü şartları benimser, daha iyi ve daha güzel bir hayat için uğraşmaz, zira bakış açısı dar imkânları sınırlıdır. Bütün bunlar köylüyü bilinçsiz bir tevekkül ve teslimiyet duygusuna yöneltir (Korkmaz, 1993:124).

“Değirmen” öyküsünde ise herhangi bir yoksulluk durumu görülmemektedir. Ancak üretim yeri olarak değirmen tasvir edilir:

“Hiç sen bir su değirmeninin içini dolaştın mı adaşım?..

Görülecek şeydir o... Yamulmuş duvarlar, tavana yakın ufacak pencereler ve kalın kalasların üstünde simsiyah bir çatı... Sonra bir sürü çarklar, kocaman taşlar, miller, sıçraya sıçraya dönen tozlu kayışlar... Ve bir köşede birbiri üstüne yığılmış buğday, mısır, çavdar, her çeşitten ekin çuvalları. Karşıda beyaz torbalara doldurulmuş unlar” (s.13).

Köylünün temel geçim kaynağının toprağa bağlı olduğu, bunun için de yağmurun, suyun hayati öneme sahip olduğu gerçeği “Kanal” öyküsünde görülmektedir. Bu öyküde iki eski yakın arkadaş tarlalarını sulayan kanal yüzünden düşman olmuşlardır. Öykünün başında bozkır köylüsünün geçimini nasıl bir zorlukla sağladığı “Bozkırda mahsul turnakla kazıyarak alınır” (s. 94) cümlesiyle verilmiştir. Yazar, ekonomik şartları insan değer ve davranışlarının temel belirleyicisi olarak görür. “Kanal” öyküsü bu bakımdan köy gerçeğini objektif bir tavırla yansıtan ilk öykülerimizdendir diyebiliriz.

Yazarın köyü konu edinen kitaptaki öykülerinde toprak ve su mücadelesi önemli bir yer tutmaktadır. Köylüler arasındaki ilişkiyi ve köyün geleceğini belirleyen temel faktörlerin başında toprak ve sudan kaynaklanan sorunlar gelmektedir. “Bir Orman Hikâyesi”nde görülen köylünün toprağa bağlılığı teması “Kanal”da görülmektedir. “Bir Orman Hikâyesi”nde “Orman bizim her şeyimizdir delikanlı, anamız, babamız, evimiz... Her şeyimiz delikanlı, varımız yoğumuz ormandır bizim (s. 81)...” şeklinde aktarılmıştır. Öyküde ormanı işletmek üzere gelen şirketin, bütün ormanı yok edeceğini ve köylerini çorak bırakacağını anlayan köylüler, kazma ve küreklerle onlara saldırıp atalarının emanetini korumaya çalışırlar. “Kanal”da köylünün yağmur yıllarında gülen yüzü, parlayan gözünün kurak yıllarda nasıl buruşup kanalın hasta, sarı sularına çevrildiği anlatılır:

“Yağmur yıllarında gülen yüzler, parlayan gözler kurak senelerde buruşur, kanalın sarı sularına dikilir, faydası olmayacağını bildiği halde bundan medet umar (s.95).”

Ayrıca temel geçim kaynağı olan toprak kurak yıllarda ürün vermemekte ve sular da tıpkı insanlar gibi davranmaktadır:

“İnsan ellerinin açtığı kanal, bu ovaların yalnız susuzluğunu arttırır. Bulanık ve tembel, sanki buraya geldiklerine kızıyorlarmış gibi yüzlerini buruşturarak ağır ağır akan sular, biraz ötede çatlaklarını “su!” diye bir karış açan toprakları doyurmak için değil, buğuları ve serinlikleriyle olsun avutmazlar (s. 94).”

Öykünün sonunda tarlasına su bırakmadıkları için Zağar Mehmet’in Dedemköylü Mehmet’le kardeşini su kanalında öldürdüğü görülmektedir ve “Bu ölü toprakların üstünde hiçbir şey ölmek ve öldürmek kadar kolay değildir”(s.97) şeklinde öykü son bulmaktadır.

3.3. Sağlık ve Eğitim Sorunları

Köylerde görülen en büyük problemlerin başında sağlık ve eğitimsizlik gelmektedir. Sabahattin Ali, köylüyü çoğunlukla hastalıklı ve soluk benizli olarak görür. Çocuklar da gayet sağlıklı ortamda büyümektedirler. Genellikle köylerde sağlık ocağı ve doktor bulunmamakta ve köylüler hastalıkların tedavisinde geleneksel yöntemlere başvurmaktadır. Hastalığı ilerlemiş olanlar hastaneye de kabul edilmemektedirler. “Kazlar” öyküsünde şöyle verilmiştir:

“Tedavisi kabul olmayacak kadar ilerlemiş olan veremlileri hastaneler kabul etmiyorlardı” (s.88).

Eğitimsizliğin doğrudan bir şekilde ele alındığı görülmemektedir. Ancak öykülerde olayın akışı içinde köylünün eğitimsizliği ve bu eksiklikten kaynaklanan batıl inançları, bunların istismar edilmesi gibi

konular işlenir. Bundan dolayı köyü anlatan her öyküde köylüler okumamış, eğitimsiz kişiler olarak gösterilmiştir. “Kazlar”da Dudu isimli kadın kocasından gelen mektubu okuma yazma bilmediği için köyün öğretmenine götürmektedir:

“Dudu, elinde mektupla hızlı hızlı öğretmenin evine gitti:

Şunu okur musunuz?” dedi, “Seyit’ten geliyor” (s. 86)!

Köylülerin eğitimsiz oldukları kadar sanatsal etkinliklere de karşı oldukları görülmektedir. “Komik-i Şehir” öyküsünde “Çınarlı çeşmede su dolduran kadınlar, testilerin üstüne oturarak, biri gitmeden biri gelen bu tiyatrolara beddua ettiler” (s. 122) şeklinde aktarılmıştır.

Sonuç

Sosyolojik eleştiri, edebiyat ile toplumu birleştirdiği için geniş kapsamlı bir kuramdır. Sosyolojik eleştiride temel unsur edebiyatın asla toplumdaki ayrı düşünülmemeyeceğidir. Bu açıdan bakıldığında zamanın kuramında neden-sonuç ilişkisine dayalı bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Edebi eserin topluma toplumdaki da edebi esere koşullanması söz konusudur. Bu bağlamda ele aldığımız toplumcu yazar olan Sabahattin Ali’de sosyal konular üzerinden başlıklandırılmalar yapılarak *Değirmen* adlı öykü kitabı incelenmiştir.

Cumhuriyet’in erken yıllarında, yazarların memleket sorunlarına daha bir ilgi duydukları ve eserlerinde çeşitli sosyal sorunları dile getirdikleri görülür. Bu yazarlar kuşağı, Anadolu’ya uzaktan, masa başından bakmazlar. Sabahattin Ali de bu kuşaktır. İlk öykü kitabı *Değirmen*’deki öykülerinde ve diğer öykülerinde toplumsal sorunlara değinen bir yazar olarak dikkati çeken yazar, öykülerinde genellikle köy ve kasabaların sorunlarını dile getirir.

Yazdığı öykülerde, yakından tanıdığı, sıkı ilişkiler içine girdiği köy ve kasabaları; köy-kent ilişkilerini; geri bir ekonomik düzenin ve baskıcı bir yönetimin ürünü yoksulluklar, yoksulluklar içinde ekmek uğruna, su uğruna, toprak uğruna, ölen, öldüren, hapsilere düşen Anadolu insanını; ağa, esnaf, köylü, bürokrat ilişkilerini bütün gerçekliğiyle görmek mümkündür. Ayrıca öykülerinde isyan unsurları da söz konusudur. Yazar, kitaptaki öykülerinde, sürekli ezilen, hor görülen yoksul insanların tarafını tutarken ezenleri eleştirmektedir ve genellikle eleştirdiği kesim zengin ve belli görevlerdeki kişilerdir. Yazar, toplumsal konuları işlerken gerçekçidir. O, öykülerinde köyü ve kasabayı tanıyan bir insan olarak dikkati çeker, dönemini eleştiren ve dönemine ışık tutan bir yazar olarak yerini alır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Yazarların Katkı Oranları Beyanı

Yazarlar, çalışmanın tasarlanması; veri toplanması; veri analizi; makalenin yazımı; makalenin gönderimi ve revizyonu aşmalarında FA (%50 ve PÖ (%50) oranında katkı sunmuşlardır.

Kaynakça

- Ali, S. (2016). *Değirmen*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
 Karaca, A. (1993). Sabahattin Ali’nin Öykülerinde Toplumsal Konular. *Türkoloji Dergisi*, 11, 222.
 Korkmaz, R. (2016). *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*. İstanbul, Kesit Yayınları.
 Moran, B. (1991). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul, Cem Yayınevi.
 Reşit, M. (1936). Sabahattin Ali ile Bir Konuşma. *Varlık*, 561, 264.

- Sabahattin Ali Konusu 09.10.2022 tarihinde http://www.edebiyatgretmeni-twb.net/sabahattin_ali.htm adresinden erişilmiştir.
- Sıtkı, A. - Akın D. (1991). *İki Gözüm Ayşe*. İstanbul, Atalol Yayınları.
- Şenderin, Z. (1996). Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Toplumsal Gerçekçilik. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Türk Dil Kurumu, (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Umran, N. (1938). Sabahattin Ali ile Bir Konuşma. *Varlık*, 108, 566.
- Wellek, R. (1993). *Edebiyat Teorisi*. (Ö. F. Huyugüzel, Çev.). İzmir, Dergah Yayınları.